

Traditionell och modern medicin – samarbete eller integrering?

Lisbeth Sachs

Frantz Staugård har skrivit två böcker som re-
dovisar hans studier om folkmedicinen i
Botswana. Deras omedelbara syfte är att disku-
tera relationen mellan traditionell och modern
medicin. Men det stimulerar också till funde-
ringar till jämförelser mellan den biomedicinska
och den folkmedicinska vårdens villkor. Båda
behöver ses i ett kulturellt sammanhang och
båda kan användas utifrån symboliska, kulturel-
la kriterier, framhåller i nedanstående artikel
socialantropologen Lisbeth Sachs, verksam vid
Enheten för internationell hälso- och sjukvårds-
forskning, Karolinska Institutet.

Frantz Staugård har skrivit två böcker som re-
dovisar hans studier av folkmedicin i Botswana.
Studierna rör konsumtionen av vetenskaplig och
traditionell sjukvård och vård i samband med gravi-
ditet och förlossning (den senare i samarbete med
Sandra Anderson) samt den traditionella vårdens
specifika natur. Frantz Staugård har levt och arbe-
tat i de delar av Botswana där man har samlat in
data. Med hjälp av frågeformulär och intervjuer har
man studerat samtliga traditionella botare i tre av
Botswanas glesbygdsregioner och bland ett urval av
befolkningen där, samt bland bybarnmorskor i två
regioner; en landsbygds- och en stadsmiljö.

Den första boken som kom ut 1985, *Traditional
Healers*, är den bok där Staugård framförallt för
fram sitt bärande argument om samarbete mellan
traditionell och modern medicin. För övrigt är de
två böckerna lika varandra i så måtto att de ger
detaljerade skildringar av folkläkemän och -kvinnor
och deras behandlingsmetoder, hur de används av

befolkningen i området samt i vilken utsträckning
detta användande kombineras med det Staugård
kallar modern vetenskaplig medicin.

Den rika variation av inhemska behandlare och
barnmorskor och deras handlingar i Botswana som
Staugård beskriver visar ett samhälles sätt att ut-
veckla metoder att lösa livskriser av skilda slag.
Liknande detaljerade skildringar från andra samhäl-
len i Afrika, Asien och Sydamerika finns represen-
terade i etnografisk litteratur sedan början av sek-
let. I sådana studier av medicinska företeelser utan-
för Västvärlden har man mest ägnat sig åt utövandet
av läkekonst och de roller som folkläkemän, magi-
ker, divinatorer, herbaliser och sorcerers har i de
speciella samhällen där de ingår. Studierna har i
huvudsak ägnats det mera spektakulära, dramatiska
i ritualer som rör behandling. Man har visat det
symboliska innehållet i dessa rituella sammanhang
och förankrat behandlingssituationer i den sociala
och kulturella struktur där de hör hemma.

Det som gör Staugårds böcker till ett intressant
bidrag i den etnomedicinska forskningen är därför
inte i och för sig den rent beskrivande "etnografis-
ka" delen, utan diskussionen som byggs upp om-
kring frågan om konfrontation eller Kooperation
mellan traditionell och modern medicin. Och just
denna problematik som Staugård ägnar sig åt är
både nödvändig och mycket svår att diskutera. Hu-
ruvida den epidemiologiska delen av arbetet kan
uppfattas tillföra diskussionen något väsentligt är en
fråga som måste tas upp inom det kompetensområ-
de där den hör hemma. Därför avstår jag från att
behandla den här men känner samtidigt att den är av
stor vikt i en metoddiskussion.

Den moderna medicinen får agera både bov och räddare

Samarbete inte integrering

Staugård argumenterar för ett samarbete men inte för en integrering mellan modern vetenskaplig och traditionell medicin. I början av Traditional Healers framför han ett sådant argument på ett generellt och abstrakt plan men under läsningens gång får detta argument sin förankring i en empirisk verklighet. Den verklighet som målas upp torde vara svår för en västerländsk läkare att värja sig emot. Önskningarna eller kanske behoven att handla för förändring framstår som logiska och nödvändiga. Men det är ändå just i denna logik och upplevda nödvändighet som de subtila svårigheterna döljer sig. I den verklighet som beskrivs blir forskarens tolkningar det som bär argumentet framåt. Den moderna medicinen får agera både bov och räddare men på andra villkor än de som nu råder. Samtidigt beskrivs med stor känslighet och insikt en hel värld av för läsaren dolda kunskaper där behandlingar och bot finns för de flesta av botarna själva kända sjukdomar. Läsaren ges en känsla av botarnas stora kompetenser men under ytan finns ändå ett förbehåll; Staugårds tolkning av de farliga konsekvenserna i den traditionella medicinen.

Frantz Staugård är en medicinskt utbildad praktiker och forskare som har en naturlig nyfikenhet inför kartläggande av folkmedicinska behandlingars innehåll och effektivitet sett ur ett biomedicinskt perspektiv. Han vill kunna jämföra effekter och eventuellt se vad som skulle kunna tas till vara och vad som skulle kunna förändras inom dessa behandlingsformer. Detta sätt att studera medicinska särdrag används knappast alls av icke medicinskt utbildade antropologer. För dem blir det istället det sociala och kulturella innehållet i sjukdom och dess behandling som kommer i fokus. Det är också det rent kommunikativa samspelet omkring lekande och bot som står i fokus för intresset. Det är någonsans i denna anda av samarbete mellan medicinen och antropologin som denna diskussion av Staugårds böcker måste ses.

Hur ska skillnader och likheter i traditionell och vetenskaplig medicin kunna beskrivas på ett sådant sätt att det kan leda till ett förändrat sjukvårdsutbud bland människorna det gäller, så att detta i sin tur befrämjar deras hälsa? Detta är Staugårds problem som han tar sig an med en avsevärd tyngdpunkt i det traditionella medicinska systemet. Det är framförallt detta som tycks fascinera och kännas viktigast i sammanhanget. Men det innebär i sin tur att frågan om samarbetet mellan två idésystem blir komplicerat. Av de två systemen är det bara ett som beskrivs i sitt sammanhang inte det andra.

Levandegörande av botarna

Den traditionella medicinen ges i Staugårds böcker en förankring i sitt sammanhang genom botarnas levandegörande – man får faktiskt "se" vad de gör för att bota eller vårda sina klienter. När den "biomedicinska modellen" beskrivs sker det med hjälp av mera svepande generaliseringar av typen: "the rapid development towards an increasingly technical health care system in modern medicine tends to underline the expert role of the doctor in interpreting symptoms and treating disease". Detta uttalande ställs i kontrast till det som sker i sjukvårdsmöten mellan klient och traditionell botare. Traditionell medicin beskrivs som mera "kulturell" än vad den tekniska biomedicinen gör, ändå används den senare av människorna i Botswana som ett alternativ för att söka bot.

När Staugård beskriver botarna i Botswana i deras roller som domare, huvudmän och stora auktoriteter, levandegörs hur de arbetar med en teknik som också ofta gör dem till experter och den sjuka till objekt. Man blir nyfiken på hur man skulle kunna tolka dessa ur symbolisk synpunkt sett gemensamma drag i kommunikationen mellan klienterna och traditionell respektive modern medicin.

Det som känns utvecklat än så länge i Staugårds

Hur botarna i Botswana arbetar med en teknik som också ofta gör dem till experter och den sjuke till objekt

Man vill veta hur den moderna vetenskapliga medicinen ser ut i Botswanakläder

annars så oerhört omsorgsfulla arbete, är att jämförelserna mellan modern vetenskaplig och traditionell medicin inte är baserade på att båda dessa verksamheter och idésystem är kulturella aktiviteter som styrs av lika mått traditionellt uppbyggd kunskap grundad i erfarenhet och common sense. Båda medicinska systemen har sina varianter beroende på var de uppträder. Man vill veta hur den moderna vetenskapliga medicinen ser ut i Botswana-kläder. Vilken kulturell betydelse har den jämfört med folkmedicinsk verksamhet? Har vetenskaplig medicin såsom den bedrivs i Botswana fått en utformning som kan tänkas ingå som en del i den helhet av medicinska behandlingsval som brukaren av vården redan integrerat i sitt tänkande i samband med sjukdom?

Staugård konstaterar utifrån sitt material och sina erfarenheter att modern och traditionell medicin till viss del är oförenliga system vilket leder till att en integrering av de två systemen skulle vara förödande för det traditionella medicinska systemet. Samarbete är istället lösningen. Samarbete mellan de botare vi lärt känna och de för oss okända vetenskapligt utbildade botarna i Botswana.

Min fråga är om dessa olika läkemen inte redan samarbetar indirekt genom det att brukarna av deras tjänster har integrerat valen av strategier de gör för att nå fram till en bot i en helhet av idéer och handling? Den stora frågan om integrering eller ej måste i så fall angripas i förhållande till varifrån man ser på sjukvården – från vårdarens eller brukarens perspektiv.

Hur använder människor modern medicin?

Som antropolog har jag under senare tid kommit att intressera mig för huruvida människor använder modern medicin som en del i sitt traditionella tänkande och därigenom inte gör någon åtskillnad mellan biomedicin och folkmedicin i sitt sökande efter bot. Detta kanske framförallt gäller länder där man redan under årtusenden haft en "stor tradition" av

medicin såsom den auyrvediska eller kinesiska ur vilken ett obegränsat antal "små traditioner" utvecklats till traditionella folkmedicinska system. Skillnaden mellan Afrika och Asien vad gäller de traditionella folkmedicinska systemen kan möjligen på denna grund få betydelse för deras relationer till modern vetenskaplig medicin.

Enligt mina egna studier i Sri Lanka tenderar människor emellertid att tolka alla tillgängliga behandlingsval de har inom en helhet av idéer som styr strategier och användning. De skillnader mellan västerländska och traditionella sjukdomsteorier som finns behöver inte vara kända på idéplanet bland människor som är brukare av sjukvård. En enda sjukdomsteori kan integrera de skilda medicinska handlingarna och därför också leda till att de används utifrån symboliska kulturella kriterier som delar i ett och samma sjukvårdssystem.

Det som är ett intressant problem är att biomedicinsk sjukvård inte på något sätt är homogen i världen även om man oftast talar om den som ett "enhetligt system". Biomedicinsk vård är i likhet med folkmedicinen formad efter de kulturella konventioner, idéer och den common sense som skapats bland människorna där den bedrivs. Många exempel finns på just detta. Därför blir oftast helhetsutbudet av sjukvården i ett visst samhälle anpassat till sådana tankesystem och de inifrån kända behov av vård som människorna ger uttryck för. Människors val av vårdform sker oftast på grundval av tidigare erfarenheter och kunskaper om det symptom som föreligger. Vad som leder en sjuk människa fram till en viss specialist eller vårdenhet kan vara tillfälliga och komplexa samband men oftast någon logisk följd av ett teoretiskt och rationellt tänkande skapat på kulturell grund.

I ett antal fallbeskrivningar i slutet av Traditional Healers låter Staugård oss ana effekterna av människornas sjukvårdsval. Vi får ta del av den traditio-

Biomedicinsk sjukvård är inte på något sätt homogen i världen även om man oftast talar om den som ett "enhetligt system"

nella medicinens farliga verkningar, men då vet vi redan dess positiva såväl instrumentella- som placeboeffekter och kan med nyansering se på vad detta innebär i sitt sammanhang. När vi däremot ser på de exempel som visar negativa verkningar av den moderna medicinen har vi inte med oss samma kunskaper om hur denna form av medicin har instrumentella- och placeboeffekter för människorna som söker dess hjälp. Vad har den för positiv symbolisk betydelse?

Även om ett samarbete kommer till stånd mellan traditionell och modern medicin i Botswana kommer brukarnas val att påverka innehållet av vården. Det är därför det hade varit spännande om den

moderna medicinen i likhet med den traditionella, givits en mera nyanserad framtoning som kulturellt system. För att de stora viktiga satsningarna på utbildning och samarbete ska upplevas som riktade till människorna själva, skulle en sådan problematisering vara välkommen.

Staugårds studier är något att ta till sig och fundera över. De måste läsas! De måste diskuteras och leda vidare! Varje u-lands engagerad medicinare eller antropolog bör ta till sig dessa innehållsrika skildringar av en stor problematik som angår oss.

Böckerna kan beställas från Nordiska Hälsovårdshögskolan i Göteborg eller PO Box 20379, Boatleng, Gaborone, Botswana.

NORSAM – nordiskt samråd för aktivt åldrande inbjuder till kongressen

ÅLD- RANDETS MYTER

på Haikko Gård i Borgå Ik den 24–26 september 1987.

Kongressens syfte är att skapa en helhetsbild av åldrandet som en process förankrad i närmiljön, kulturen, det omgivande samhället, samt att granska i vilken mån uppfattningen idag om åldrandet och åldringarnas hälsa präglas av myter.

Till kongressen inbjuds personer som arbetar med och för åldringars hälsa, trygghet och trivsel.

Republiken Finlands Presidents gemål,
Fru Tellervo Koivisto är kongressens
beskyddare.

Närmare uppgifter samt program:
Kongressekretariatet Folkhälsan,
Topeliusgatan 20,
SF-00250 Helsingfors,
Finland, tel (90-) 413 433

Anmälningstiden går ut den 8.6 1987

 folkhälsan